

PRINCIPII ȘI METODE DE EDUCAȚIE RELIGIOASĂ ÎN OPERA SFINȚILOR TREI IERARHI

Preot dr. Florin Carebia

Sfinții Trei Ierarhi sunt modele de trăire creștină, iar învățătura lor despre educația religioasă este normativă pentru biserica noastră.

*Sfântul Vasile cel Mare*¹ a fost un mare filantrop. Grija pentru cei lipsiți și pentru cei bolnavi, concretizată în acțiuni caritabile, a constituit o preocupare importantă, ce i-a adus un adevărat titlu de glorie². A impus lumii «o nouă concepție despre boală și bolnavi»³. Sinaxarul îl descrie astfel: «Era Sfântul Vasile om foarte înalt la stat și drept ca o făclie, uscățiv și slăbit de ajunare și veghe, oacheș la față, dar cu obrazul îngălbenit; nasul lunguiet, sprâncele cercuite, crețe și plecate, asemenea omului gânditor; fruntea încrețită, umerii obrajilor ieșiți, tâmplele adâncite; cam pleșuv, cu barba destul de lungă și căruntă pe jumătate». Această descriere arată pe omul cu o înaltă trăire și cu o deosebită putere de gândire și acțiune⁴.

¹ Despre personalitatea Marelui Ierarh, studiile teologilor ortodocși și nu numai sunt numeroase și edificatoare. Dintre multele lucrări pe care le-am consultat, amintesc doar câteva: Pr. prof. Ioan G Coman, *Studiile universitare ale Părinților Capadocieni*, în S.T., seria a II-a, an VII, 1955; IPS Dr. Nestor Vornicescu, *Aspecte ale desăvârșirii creștine în viața și opera Sfântului Vasile cel Mare*, în rev. O., an XXX, 1978, nr. 4; Pr. prof. D-tru Belu, *Activitatea omiletică a Sfântului Vasile cel Mare*, în volumul *Sfântul Vasile cel Mare, închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, E.I.B.M.B.O.R., Buc.; Pr. Gheorghe Drăguliu, *Sfântul Vasile cel Mare și școala alexandrină*, în rev. M.O., an XXXI, 1979, nr. 1-3; Prof. Constantin C. Pavel, *Atitudinea Sfântului Vasile cel Mare față de cultura și filosofia antică*, în volumul *Sfântul Vasile cel Mare, închinare...*, Op. cit.; Pr. dr. Marin Braniște, *Sfânta Macrina, sora Marelui Vasile*, în rev. M.B., an XXXIX, 1989, nr. 4-6

² Despre iubirea și respectul său față de oameni: „Vasile este acela care ne-a convins pe toți că, fiind oameni, să nu disprețuim pe oamenii aceștia și să nu necinstim pe Hristos... prin neomenia ce-am arăta-o față de ei... Acest bărbat nobil și de bună familie... nu se sîia de a cinsti chiar cu buzele sale această boală (lepra) și săruta pe bolnavi ca pe niște frați și nu din dorința de slavă deșartă” – Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvântare funebră*, P.G. 36, col. 580-581

³ Diacon asistent Viorel Ioniță, *Viața și activitatea Sfântului Vasile cel Mare*, în rev. O., an XXXI, 1979, nr. 1, p. 23; Dr. N. Vătămanu, *1600 de ani de la înființarea Vasiliadei, cel dintâi așezământ de asistență socială și sanitară*, în rev. B.O.R., an LXXXVII, 1969, nr. 3-4, p. 302; Lector Dr. Cezar Vasiliu, *1600 de ani de la moartea Sfântului Vasile cel Mare*, în rev. O., an XXXI, 1979, nr. 1, p. 15

⁴ Mineiul pe ianuarie, Buc. 1975, p. 19; PS Dr. Timotei Lugojanul, *Spiritualitatea Sfântului Vasile cel Mare*, în volumul *Sfântul Vasile cel Mare, închinare...*, Op. cit., p. 106-107

Traiu Sfântului Părinte era aspru. A prețuit fecioria. Nu era prea glumeț, vorbăreț, sau om de societate, nici nu încerca să facă pe plac celorlalți, dar era plăcut în adunări, avea farmec la povestit, educa pe ceilalți, chiar glumind. Nu ducea mustrearea până la asprime, nici indulgența până la slăbiciune, ci le folosea cu timp și socoteală. Îmbrăcămintea îi era simplă și hrana îi era formată din pâine uscată, cu legume și apă, dormea puțin⁵.

Aprecierea de care s-a bucurat din partea altor Părinți ai Bisericii a fost unanimă⁶. Teodoret al Cirului l-a numit pe Sfântul Vasile „Mare” încă de când era în viață. Sfântul Sofronie al Ierusalimului l-a numit „cinstea și podoaba Bisericii”, iar Isidor Pelusiotul i-a spus „bărbat insuflat de Dumnezeu”. Sinodul al IV-lea ecumenic l-a numit „Marele Vasile, slujitorul harului, care a vestit adevărul în tot pământul”. Pe drept s-a impus în ochii urmașilor, care i-au zis „Cel Mare”, privilegiu pe care nu l-au avut mulți dascăli ai Bisericii⁷. Căci el a fost ancorat întreaga viață în credință și modelat prin Duhul Sfânt⁸. Sfântul Vasile cel Mare nu a scris sistematic, nici după un plan stabilit, ci potrivit cu nevoile sale misionare, apologetice și ale spiritualității creștine. Cu toate acestea, teologia sa este bogată, adâncă, variată și totuși unitară⁹.

Sfântul Grigorie Teologul. Dintre toți Părinții Bisericii noastre, doar Sfântul Grigorie și Sfântul Ioan Evanghelistul au primit titlul de „Teologul”, pentru modul cum s-au distins în pătrunderea adâncimii dogmelor și a teologiei¹⁰. Talentul oratoric de excepție al Sfântului Grigorie Teologul este rodul unor studii aprofundate. Cărțile bune lecturate și creșterea în preajma oamenilor aleși, au fost două mijloace eficiente de educație a sa. Ca și Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul arăta o râvnă deosebită la învățatură. El

⁵ Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvântare funebră*, P.G. 36, col. 576-577, 581. Protos. Nestor Vornicescu, *Învățăături duhovnicești din viața și opera Sfântului Vasile cel Mare*, în rev. M.M.S., an XLI, 1965, nr. 1-2, p. 45

⁶ Unul dintre marii panegiriști, Sfântul Andrei Criteanul îl lauda astfel: «În ce chip să te ferim pe tine, Părinte Vasile? Pe tine, care cu săgeata cuvântului ai biruit și ai alungat ereziile! Pe tine, care ca albinele ai pornit cu înțelepciune și ai poposit în livada Scripturilor de Dumnezeu insuflate!» - Sfântul Andrei Criteanul, *Cuvânt la Tăierea Împrejur a Domnului nostru Iisus Hristos și la Sfântul Vasile*, P.G. 97, col. 913-932

⁷ Arhidiacon Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Sfinții Trei Ierarhi, strălucite și neîntrecute modele de virtute creștină*, în rev. M.B., an XXII, 1972, nr. 1-3, p. 35

⁸ Prof. N. Grosu, *Sfântul Vasile cel Mare, chip plin de har și de lumină*, în rev. O., anul XXXI, 1979, nr. 1, p. 160

⁹ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sfinții Părinți ca îndrumători ai duhovniciei*, în rev. M.B., an XVI, 1966, nr. 4-6, p. 193; Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, *Corespondența Sfântului Vasile cel Mare și strădania sa pentru unitatea Bisericii creștine*, în volumul *Sfântul Vasile cel Mare, închinare...*, Op. cit., p. 265-266

¹⁰ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Opere dogmatice*, trad., studii și note de Pr. Dr. Gh. Tilea, Edit. Herald, Buc. 2002, Introducere, p. 8; Drd. Diac. Marin Sava, *Profilul teologului după Sfântul Grigorie de Nazianz*, în rev. S.T., seria a II-a, an XXI, 1969, nr. 5-6, p. 387-388; Arhidiacon. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Sfinții Trei Ierarhi, strălucite și neîntrecute modele de virtute creștină*, în rev. M.B., an XXII, 1972, nr. 1-3, p. 36

împletea știința cu purtarea, progresând în același timp în virtute. Timpul liber era dedicat Bisericii, cu bucuriile duhovnicești pe care le oferea și cu paza de ispite¹¹. Cercetătorii atenți ai operei sale vorbesc despre îmbinarea în personalitatea sa a poetului, contemplatorului și teologului. Despre genialitatea operei sale s-au spus multe cuvinte de laudă. Învățatul bizantin Mihail Psellos zicea că «nimeni dintre toți oamenii nu poate rivaliza cu Platon, afară de Grigorie de Nazianz». Cât despre poezie, el este considerat «primul și cel mai mare poet creștin al veacurilor primare ale erei noastre»¹².

Întreaga viață a *Sfântului Ioan Gură de Aur* a fost marcată de personalitatea mamei sale, Antusa, în care el a găsit modelul viețuirii creștinești vrednice, demne, iar tradiția Bisericii noastre nu a ezitat să vadă în această ființă, în Antusa, un exemplu de urmat pentru femeia creștină din toate timpurile. Viața Antusei a fost o viață de luptă și virtute. Ea a pregătit omenirii pe fiul său, a modelat acel suflet ce va domina veacurile¹³. Despre Sfântul Ioan Gură de Aur se știe că trăia simplu și sobru, ca un monah¹⁴. Chiar când era bolnav, Sfântul Părinte simțea dorința neostenită de a predica, zicând: „Nici boala, nici mii de alte piedici nu mă pot despărți de dragostea voastră”¹⁵.

Cât de mult îl iubeau pe Marele Ierarh păstoriții săi se vede din faptul că, atunci când a fost dus în primul exil, mii de credincioși s-au răsculat, cerând zgomotos împăratului să le redea pe păstorul lor de suflete, zicând: „Mai bine să nu mai răsară soarele, decât să nu mai vedem și să nu mai ascultăm pe marele nostru orator și marele nostru păstor de suflete”. La întoarcerea din primul exil, poporul i-a ieșit înainte cu cântări și cu lumânări aprinse, conducându-l în biserică, unde el i-a binecuvântat¹⁶.

Ne-a rămas un sugestiv portret al Sfântului Ioan Gură de Aur, care era mic de statură, cu înfățișare plăpândă. Avea fața agreabilă, dar uscată, fruntea încrețită, creștetul pleșuv, ochii profunzi, foarte ageri și pătrunzători. Trăia intens realitățile și le punea la suflet. Era amabil, bun, afectuos și vesel cu cei

¹¹ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Studiile...*, *Op. cit.*, p. 536-547; P.S. Dr. Casian Crăciun, *Sfinții Trei Ierarhi și învățământul teologic*, în R. T., seria nouă, an X, 2000, nr. 3-4, p. 46; Arhidiacon Prof. Dr. Ioan Zăgrea, *Sfinții Trei Ierarhi, strălucite...*, *Op. cit.*, p. 29

¹² Pr. Prof. N. Bordașiu, *Aspecte ale trăirii creștine în viața și opera Sfântului Grigorie Teologul*, în G.B., an XXXI, 1972, nr. 1-2, p. 61; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Miracolul clasic*, Buc. 1940, p. 266

¹³ Pr. Prof. Constantin Cornișescu, *Chipul mamei Sfântului Ioan Gură de Aur*, în rev. S.T., seria a II-a, an XXIX, 1977, nr. 9-10, p. 615-617, 619

¹⁴ Pr. Prof. I.D. Popa, *Aspecte moral-sociale în predica și viața Sfinților Trei Ierarhi*, în rev. G.B., an XXXIX, 1980, nr. 3-5, p. 394

¹⁵ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfântului Ioan Gură de Aur (354-1954)*, în rev. S.T., seria a II-a, an VII, 1955, nr. 7-8, p. 407-409; Idem, *Personalitatea Sfântului Ioan Gură de Aur*, în rev. S.T., seria a II-a, an IX, 1957, nr. 9-10, p. 598 și urm.; Prof. Teodor M. Popescu, *Epoca Sfântului Ioan Gură de Aur*, în rev. O., an IX, 1957, nr. 4, p. 543-545

¹⁶ Socrate, *Istoria bisericească*, 6, 16, P.G. 67, col. 712-713; Pr. Prof. Spiridon Căndea, *Sfântul Ioan Gură de Aur ca păstor de suflete*, în rev. B.O.R., an LXXV, 1957, nr. 10, p. 925

familiarii lui, dar rezervat și oarecum rece cu cei necunoscuți¹⁷. Biserica noastră îi înalță impresionante rugăciuni și cântări de laudă zicând: „Din gura ta, ca niște lumini de foc strălucind darul, lumea ai luminat¹⁸.”

Sfinții Trei Ierarhi au văzut în cuvântul rostit sau scris un mijloc de a transmite idei și simțăminte, propria lor experiență de viață, într-un mod familiar, părintesc, moralizator, spre a-i convinge pe oameni să lucreze virtutea¹⁹.

Sfântul Vasile cel Mare se poate caracteriza ca având precizie în cuvânt, puritate în expresii, stil înălțător, clar și atrăgător. Sfântul Grigorie Teologul este dialectic, filosofic, mai influențat de retorică. Sfântul Ioan Gură de Aur se arată a fi un orator bogat în idei, original în imagini și comparații, realizând cea mai populară predică. Să mai adăugăm claritatea și simplitatea stilului său, familiaritatea și prosopețimea lui. Desigur, atributul popularității caracterizează la fel de bine pe toți trei Sfinții Ierarhi, căci ei s-au coborât totdeauna la puterea de înțelegere a ascultătorilor lor, folosind o limbă adecvată, un vocabular șlefuit. Au putut astfel să demaște eroarea ereticilor, să combată păcatul, imoralitatea. Nu au sacrificat cuvântările lor în favoarea frumuseții stilului. Sfinții Trei Ierarhi sunt exemplele clasice de elocință creștină, avându-și izvorul în Dumnezeu Însuși, dar nu o elocință teoretică, ci izvorâtă din experiența lor liturgică²⁰.

Sfântul Vasile cel Mare scrie limpede, într-o frază alcătuită cu eleganță și bogăția imaginației sale se oglindește pe măsură. Stilul său este curgător, caracterizat prin multe figuri oratorice, vădind cultura asimilată în anii de studiu petrecuți mai ales la Atena. Se spune că limbajul Sfântului Părinte este deopotrivă natural și savant, elegant, dar simplu, dovedind teologul, dar și oratorul creștin. Forța convingerii sale vine din argumentele pe care le aduce, din care cele mai puternice provin din Sfânta Scriptură. Întâlnim la el comparații, îndemnuri, exemple reale, pornite din inima sa iubitoare²¹.

Deopotrivă metoda oratorică și pedagogică, puterea cuvântării directe trezește și întreține atenția ascultătorilor săi, expunând plastic, dar și intuitiv faptele. Tot de stilul cuvântărilor vasiliene țin frecvențele referiri la viața de toate zilele,

¹⁷ Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Mens Divinior - O comparație între Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Ioan Gură de Aur*, în rev. S.T., seria a II-a, an IX, nr. 9-10, p. 620-621

¹⁸ Cicerone Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creștine*, Iași 1935, Partea a II-a, p. 135. Virgil Gheorghiu, *Gură de Aur, atletul lui Hristos*, trad. de Maria-Cornelia Ică, Sibiu 2004

¹⁹ I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, *Studii Patristice, Aspecte din vechea literatură creștină*, Timișoara 1984, p. 50-54

²⁰ Drd. Ioan D. Popa, *Opera Sfinților Părinți din «epoca de aur» ca izvor al prediciei*, în S.T., seria a V-a, an XXII, 1970, nr. 5-6, p. 437-438. Sfinții Trei Ierarhi folosesc cuvântul nu cu scop artistic, ci cu scopul propovăduirii împărăției lui Dumnezeu (Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Aspecte ale artei literare în operele Sfinților Trei Ierarhi*, în rev. S.T., an XXI, 1969, nr. 3-4, p. 166).

²¹ Arhim. Veniamin Micle, *Sfântul Vasile cel Mare, predicator al cuvântului lui Dumnezeu*, în rev. M.B., an XXIX, 1979, nr. 10-12, p. 630; Magistrand Simion S. Caplat, *Unele aspecte omiletice în Cuvântările morale și panegerice la Sfântul Vasile cel Mare*, în rev. S.T., seria a II-a, an XVII, 1965, nr. 7-8, p. 463

oglundind societatea timpului său, în liniile ei esențiale. Dintre caracteristicile scrisului său, sesizăm ironia fină, la adresa celor care se dovediseră a fi răufăcători ai credinței. De pildă, Arie este numit «răutăcios», iar despre ceilalți eretici spune că au lucrat răutăcirea lui «cu dragoste de muncă»²².

Sfântul Grigorie Teologul îmbină poezia cu teologia, creând cunoscutele sale poeme dogmatice. Însă arta sa literară se arată deopotrivă și în cuvântările rostite, unele de o frumusețe cu totul înălțătoare²³. Sfântul Părinte nu trece cu vederea unitatea și armonia care trebuie să existe între fond și formă. Stilul său este sobru și clar, știind să aleagă cuvintele potrivite. Folosirea figurilor retorice, ca metafore, comparații și hiperbole, se explică prin firea sa de poet, prin temperamentul impresionabil și prin marea sa sensibilitate sufletească, făcând să vibreze inimile ascultătorilor. Să adăugăm o imaginație creatoare și o emotivitate pe măsură, pentru a caracteriza pe acest neîntrecut propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu²⁴.

Cuvântările Sfântului Ioan Gură de Aur îl arată pe acesta ca fiind plin de căldură, de ardoare, de tăria credinței. Ele sunt «neîntrecute modele de stil, de construcție logică, de colorit și de mișcare». Clare și strălucitoare, vii și fermecătoare, aceste cuvântări folosesc cuvinte simple și totuși atrăgătoare, cu o topică a frazei plină de armonie și farmec, reușind să capteze atenția ascultătorilor. Dintre figurile de stil, cele mai întâlnite sunt asemănările și mai ales comparațiile. Ne imaginăm cu cât a fost mai mare forța cuvântului rostit în fața ascultătorilor săi, dacă pentru noi, cititorii, el rămâne plin de forță și splendoare²⁵.

Principii ale educației religio-morale la Sfinții Trei Ierarhi

Acestea își au izvorul în predica Mântuitorului și a Sfinților Săi Apostoli. Iată cele mai importante principii ale educației religio-morale, generale și specific creștine.

²² Pr. Prof. D-tru Belu, *Activitatea omiletică a Sfântului Vasile cel Mare*, în volumul *Sfântul Vasile cel Mare, închinare...*, *Op. cit.*, p. 190; Pr. Drd. Gh. Calciu Dumitreasa, *Crearea lumii, expusă în Hexaimeronul Sfântului Vasile cel Mare*, în rev. O., an XXVII, 1975, nr. 4, p. 636; Pr. Prof. N. Petrescu, *Scrisori ale Sfântului Vasile cel Mare, documente ale strădaniei sale pentru păstrarea și apărarea unității drepte credințe*, în rev. B.O.R., an C, 1982, nr. 7-8, p. 662

²³ Așa de pildă, prima sa cuvântare, ce e rostită de Sfintele Paști, după ce fusese hirotonit preot, începe astfel: «Ziua Învierii!... Să ne îmbrățișăm unii pe alții! Să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi... Ieri m-am răstignit împreună cu Hristos, astăzi sunt chemat împreună cu El la viață. Ieri m-am îngropat împreună cu El, astăzi împreună cu El am fost înviaț». Recunoaștem aici catavașiile Sfintelor Paști - Pr. Asist. Dr. Viorel Ioniță, *Rolul Bisericii în societate după Sfinții Trei Ierarhi*, în rev. S.T., seria a II-a, an XXXV, 1983, nr. 1-2, p. 15

²⁴ Constantin Pârnu, *Actualitatea omiletică a Sfântului Grigorie de Nazianz*, în rev. M.O., an VII, 1955, nr. 5-6, p. 305

²⁵ Pr. Constantin Provian, *Activitatea pastorală și omiletică a Sfântului Ioan Chrisostom din Antiohia*, Buzău 1919, p. 22-23; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Hirotonirea în preot a Sfântului Ioan Gură de Aur*, în rev. G.B., an XVI, 1957, nr. 12, p. 880-881; Simion Caplat, *Problema formei în predica Sfântului Vasile cel Mare*, în rev. B.O.R., an LXXXIII, 1965, nr. 7-8, p. 704-708, 712

Principii generale. *Principiul psihologic* cere cunoașterea vieții sufletești a ascultătorilor, cere putere de pătrundere în sufletele lor, «empatie», surprinzând frământările lor, făcându-i astfel receptivi, cu puterea de convingere a pedagogului creștin. Impresionantă este descrierea pe care Sfântul Vasile cel Mare o face părintelui care, mânat de foame, se hotărăște să vândă pe unul dintre copiii săi, spre a-i scăpa și pe ceilalți de la moarte. Într-o formă interogativă, Sfântul Părinte redă plastic lupta sufletească, participând parcă la drama aceluia om. La rândul său, Sfântul Grigorie Teologul a fost un incomparabil părinte sufletesc, mânat de dragostea caldă pentru păstoriții săi. El pleacă de la convingerea că doar dascălul ce cunoaște sufletele celor cărora se adresează poate să îi sfătuiască cel mai bine. Cât despre Sfântul Ioan Gură de Aur, acesta scrie și vorbește numai pentru folosul sufletesc al creștinilor. El s-a dovedit un psiholog subtil, ce s-a acomodat puterii de înțelegere a ascultătorilor, nevoilor lor sufletești. Un exemplu dintre cele mai potrivite este cel al Omiliilor sale la statui, în care arată «sudura sufletească» ce îl unește de cei păstoriți. Aceeași idee este întâlnită și în introducerea primei Predici despre pocăință, în care le spune antiohienilor, după o scurtă despărțire, motivată de nevoia de a-și reface starea șubredă de sănătate: «Eu, cât mă privește, nu v-am uitat nicio clipă ci, părăsind orașul, v-am lăsat aici și port totdeauna cu mine icoana cugetului vostru»²⁶.

Principiul intuiției. Se spune despre intuiție că este izvorul material al cunoștințelor noastre și arată influența nemijlocită a mediului asupra simțurilor. Sfinții Trei Ierarhi au folosit și ei intuiția, ca odinioară Mântuitorul. Așa de pildă, Sfântul Vasile cel Mare a descris tabloul omului înfometat, din care parcă se scurge viața. Și Sfântul Grigorie Teologul folosește imagini intuitive. Dar cele mai expresive rămân cele ale Sfântului Ioan Gură de Aur care de pildă, vorbind despre căsătorie, folosește imaginile portului și naufragiului, la care poate să ajungă omul²⁷. Iar în alt loc zice: «Înainte să vă citesc glasul apostolic, vă voi rosti o pildă menită să vă facă să intuiți, în măsura în care pilda e în stare de așa ceva, cât de multă cunoaștere ne scapă și cât de puțină deținem acum»²⁸.

Principiul naturaleței apare adeseori la Sfinții Trei Ierarhi, care iau exemple din natură, de unde învață despre ordine, armonie și disciplină, voind să ne ridice la înălțimea contemplării Creatorului. Așa de pildă, Sfântul Vasile cel Mare descrie minunea creației: «Văile și șesurile se acoperă de o bogată verdeață. Câmpiile devin roditoare, pline de secerișuri, întocmai ca niște valuri și mișcarea spicelor se aseamănă cu mișcările unei mări agitate». Plin de

²⁶ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia despre bogați*, P.G. 36, col. 268; Pr. Dr. Gh. Bîzgan, *Principii omiletice în predica Sfinților Trei Ierarhi*, în rev. M.M.S., an LV, 1979, nr. 3-6, p. 293-294; Pr. Ioan G. Coman, *Geniul Sfântului Grigorie de Nazianz*, Buc. 1937, p. 20

²⁷ *Ibidem*, P.G. 31, col. 321; Pr. Dr. Gh. Bîzgan, *Principii...*, *Op. cit.*, p. 296

²⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre necunoașterea lui Dumnezeu*, P.G. 48, col. 704

sensibilitate, Sfântul Grigorie Teologul scrie versuri alese: «Izolată de ceilalți stăteam ieri copleșit de durerile mele./ Cu sufletul ros de chinuri, într-o dumbravă frumoasă./ Acesta-i locul ce-mi place în suferințele mele». În fine, Sfântul Ioan Gură de Aur arată multă sensibilitate, când compară plantele ce aduc rod când au condițiile necesare și sărbătoarea Nașterii Domnului, ce răspândește mireme binefăcătoare. Când descrie un colț din natură, Sfântul Părinte este neîntrecut, vorbind despre pământul care primăvara răsare trandafiri, viorele și alte flori, ce umplu livezile și câmpiile²⁹.

Principiul activismului este acela prin care Sfinții Trei Ierarhi se străduiesc să determine luări de atitudine, sau numai procese de conștiință. Descriind aceeași dramă a tatălui care este nevoit să-și vândă unul dintre copii, spre a-i salva pe ceilalți de moartea prin înfometare, Sfântul Vasile cel Mare muștră pe bogații lacomi, zicând: «El vă oferă propriile sale odrasle pentru a-și plăti hrana sa și departe ca mâna voastră să vă tremure primind de la nenorocirea sa ceea ce vă vinde mai prețios, voi discutați cu el, vă temeți să cumpărați prea scump!». Iar când Sfântul Ioan Gură de Aur muștră, este încă și mai aspru, zicând: «Nu intrați în pământ de rușine? Nu vă acoperiți?». El nu urmărește «frumusețea cuvintelor», ci să determine la lucrare. «Doctorul care voiește a tăia rana cea putredă nu se gândește cum să-și țină mâinile curate, ci cum bolnavul să scape de acea rană»³⁰.

Principiul practicității arată strădania de a practica virtutea, înfrumusețând sufletul cu calități alese. De aceea, Sfinții Trei Ierarhi prezintă multe exemple, începând cu exemplul lor personal.

Principiul interesului este acela prin care Sfinții Părinți s-au străduit să trezească sufletele ascultătorilor din pasivitate, să le impulsioneze, spre a asculta și a transpune în viață cele auzite.

Alte principii, ce se regăsesc, în oarecare măsură, în lucrările studiate ale Sfinților Trei Ierarhi, sunt: al învățământului educativ, al însușirii conștiente și temeinice a cunoștințelor, al învățământului sistematic³¹.

Principii speciale creștine. *Principiul hristocentric* este specific creștinismului și străbate întreaga operă a Sfinților Trei Ierarhi, Domnul nostru Iisus Hristos fiind centrul propovăduirii lor. Sfântul Grigorie Teologul zice: «Mărturisesc că în alte privințe sunt mai lășător decât oricare altul, dar în momentul unirii cu Hristos... nu mă mai reține nimic din cele care pentru alții sunt atrăgătoare». Iar Sfântul Ioan Gură de Aur arată că temelia adevărată

²⁹ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, V, P.G. 29, col. 127; Sfântul Grigorie Teologul, *Despre natura omenească*, P.G. 37, col. 755-756; Pr. Dr. Gh. Bîzgan, *Principii ...*, *Op. cit.*, p. 297-298

³⁰ Idem, *Omilie despre lăcomie*, P.G. 31, col. 268; Pr. Gh. Bîzgan, *Principii...*, *Op. cit.*, p. 298; Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola I către Corinteni*, XXXVII, P.G.

³¹ Pr. Prof. N. Petrescu, *Catehetică*, Buc. 1978, p. 74-77

și începutul vieții duhovnicești este Iisus Hristos. El este temelia, iar noi clădirea. El este butucul, iar noi suntem vița³².

În lucrarea de tâlcuire și de propovăduire a cuvântului lui Dumnezeu, Sfântul Vasile cel Mare arată o temeinică pregătire teologică. El cere primirea credinței celei drepte, credința în dumnezeirea lui Iisus Hristos³³, fără nici o îndoială, încă și de către creștinii proveniți dintre iudei³⁴.

Găsim în opera Sfântului Părinte referiri despre îngroaparea Domnului de către Iosif Arimateanul, ori despre lucrarea Sa în decursul celor trei zile, cât a stat în mormânt, vreme în care «s-a pogorât în iad pentru rânduiala cu privire la înviere, ca să le împlinească pe toate». Sfântul Părinte vorbește și despre roadele Jertfei Mântuitorului. Căci Dumnezeu - Omul, Iisus Hristos, este singurul Care poate da jertfă de ispășire pentru noi toți. El și-a vărsat «sfântul și preacinstitul sânge» pentru noi toți. De aceea, ne îndeamnă: «Nu cumva să-L socotești numai om pe Domnul nostru, ignorându-I puterea dumnezeirii Lui, din pricină că a trăit printre noi în asemănarea trupului păcatului. Domnul n-a avut nevoie să dea lui Dumnezeu jertfă de ispășire pentru El, nici să-și răscumpere propriul Lui suflet»³⁵.

Sfântul Grigorie Teologul vorbește despre rolul Întrupării Cuvântului pentru mântuirea noastră³⁶. Hristos omoară legea păcatului și «ca un doctor s-a aplecat asupra patimilor». În actul smereniei și ascultării Domnului, vedem însăși firea noastră în stare de smerenie și ascultare. «Cu chip de rob, se coboară cu cei deopotrivă robi și cu cei robi ia formă străină de El, purtându-mă pe mine întreg în Sine și împreună cu cele ale mele, pentru ca să consume în El Însuși păcatul»³⁷.

Hristos a luat pe umerii Săi oaia cea pierdută și Crucea, ducând-o la viața cerească. A căutat dragma, chipul cel dumnezeiesc, pe care patimile îl întunecaseră. De aceea, Sfântul Grigorie Teologul spune: «Am avut nevoie de Dumnezeu, Care să se întrupeze și să moară, pentru ca noi să trăim. Am murit împreună cu El, ca să fim curățiți... Am fost slăviți împreună cu El, pentru că

³² Sfântul Grigorie Teologul, *În cinstea Sfântului martir Ciprian*, P.G. 37, col. 1173; Pr. Dr. Gh. Bizgan, *Principii...*, *Op. cit.*, p. 299-300

³³ Despre necesitatea imitării de către fiecare creștin a lui Hristos: Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, Buc. 1973, p. 14; Pr. Asistent Dr. Alex I. Stan, *Sfântul Vasile cel Mare în teologia sistematică ortodoxă română în ultimii treizeci de ani*, în rev. S.T., seria a II-a, an XXXIV, 1982, nr. 3-4, p. 169

³⁴ Pr. Dr. Ion L. Băjău, *Predica în slujirea dreptei credințe în primele patru veacuri*, Craiova 1997, p. 168-169, 174

³⁵ Sfântul Vasile cel Mare, *Omiliile la Psalmi*, IX, XI, P.G. 29, col. 408, 441

³⁶ Despre motivul Întrupării: «Cel care era nemuritor, a venit din pricina mea./ Făcându-se muritor, din maică fecioară, ca să mă mântuiască întreg» (Sfântul Grigorie Teologul, *Poeme dogmatice, Despre arătarea lui Hristos*, P.G. 37, col. 460)

³⁷ Idem, *Despre Fiul*, 61, P.G. 37, col. 406; Idem, *Cuvântul IV teologic*, 6, P.G. 36, col. 109; Magistrand Vasile Bria, *Hristologia Sfântului Grigorie de Nazianz*, în rev. O., an XII, 1960, nr. 2, p. 210-211

am înviat împreună cu El». Să ne aducem pe noi înșine jertfe, în fiecare zi și prin orice mișcare a noastră. Putem să ne bucurăm de roadele Învierii Domnului doar dacă urmăm întru totul vieții omenești a lui Hristos³⁸.

Sfântul Grigorie Teologul arată clar roadele lucrării mântuitoare a Domnului în viața noastră: «Să devenim precum este Hristos, pentru că și Hristos s-a făcut asemenea nouă... A murit pentru ca să ne mântuiască și s-a înălțat pentru ca și pe noi să ne tragă aproape de El»³⁹. Se vorbește despre unirea celor două firi în Hristos «după esență». Unirea aceasta rămâne o taină. Sfântul Părinte exclamă: «O, amestec nou! O, amestec neobișnuit! Cel ce este, devine, Cel necreat este creat, Cel necuprins de spațiu, este cuprins... Cel ce îmbogățește pe alții, sărăcește. El ia sărăcia trupului meu, pentru ca eu să capăt bogăția dumnezeirii lui»⁴⁰.

Această temă este și centrul propovăduirii Sfântului Ioan Gură de Aur, bazat fiind pe argumente accesibile celor cărora se adresează. Pentru el, Fiul lui Dumnezeu Cel Întrupat este Dumnezeu adevărat și Om adevărat, este Domnul și Mântuitorul lumii. Învățăturile greșite sunt permanent înlăturate, susținând cu tărie învățătura creștină autentică. După ce tinerețea sa a fost marcată de disputele legate de erezia ariană și influența nefastă a acesteia asupra Bisericii, maturitatea a fost la rândul ei, asaltată de noi forme ale arianismului, anume de ereticii anomei, cu pretențiile lor neîntemeiate despre posibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu⁴¹. Sfântul Ioan Gură de Aur le răspunde nu prin lucrări savante, ci prin cuvântări mai simple și mai ușor de receptat de masele de credincioși, cărora se adresa. Păgânii și ereticii luau în răs pe creștini, când vorbeau despre Întrupare. Necredincioșii nu înțelegeau rostul acestui act mântuitor, pentru care se cuvine să fim recunoscători Binefăcătorului nostru⁴².

Hristologia Sfântului Ioan Gură de Aur este abordată la nivelul credinciosului simplu și ea a fost primită cu ușurință de masele largi de ascultători. Nu sunt explicate pe larg subtilitățile unirii ipostactice, operele Sfântului Părinte

³⁸ Idem, *Cuvântul 45 la Sfintele Paști*, P.G. 36, col. 661; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Iconomia Învierii Domnului în predicile pascale ale Sfântului Grigorie de Nazianz și Sfântului Grigorie de Nyssa*, în rev. G.B., an XIV, 1955, nr. 3-4, p. 184-185. Iată cum sună acest îndemn al urmării lui Hristos într-o altă cuvântare a Sfântului Grigorie Teologul: «Călătorește fără de prihană prin toate vârstele și puterile lui Hristos, ca un ucenic al lui Hristos! Curățește-te, taie-te împrejur... învață în templu!» (Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvânt la Nașterea Mântuitorului*, P.G. 36, col. 332)

³⁹ Idem, *Cuvânt la Sfintele Paști*, trad. de Pr. Daniil Stoescu, în rev. A.B., an VI (XLV), 1955, nr. 7-9, p. 129; Idem, *Cuvântare la Sfintele Paști* (1), P.G. 36, col. 636

⁴⁰ Idem, *Cuvânt la Nașterea Mântuitorului*, 13, P.G. 36, col. 325; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Prezența Mântuitorului Hristos în noua creație, după învățătura Sfinților Părinți*, în rev. O., an XVIII, nr. 4/1966, p. 501

⁴¹ Contra ereticilor anomei (arieni), care negau deoființimea Fiului – Idem, *Omiliile la Epistola I către Corinteni*, XXVI, P.G. 61, col. 212

⁴² Idem, *La Nașterea Domnului*, P.G. 49, col. 351-362

nefăcând obiectul cercetărilor istoriei dogmelor⁴³. Acest spirit profund practic evită speculațiile doctrinare, rămânând mai mult predicator și dascăl de suflete. Ortodoxia găsește însă în persoana sa un apărător neîntrecut.

Hristos este începutul și sfârșitul îndreptării oamenilor, căci a murit pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră. Murind, Hristos rămâne nemuritor, căci moartea Sa a fost moartea morții, moartea păcatului. Hristos nu era supus păcatului, dar a murit pentru păcatul nostru, tăindu-i toată puterea. Și precum Adam a adus urmașilor săi moartea, Hristos ne-a adus mântuirea. Toate acestea se află pe larg explicate în Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur la Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel⁴⁴.

Bucuria Învierii este cea care străbate întreaga operă hrisostomică, dar mai ales minunata sa Cuvântare, pe care o citim în noaptea Învierii în sfintele biserici și care sintetizează în chip neegalat întreaga teologie a Sfântului Ioan Gură de Aur⁴⁵.

În ce privește principiul pnevmatologic, Sfinții Trei Ierarhi subliniază rolul Sfântului Duh, alături de celelalte Persoane ale Sfintei Treimi, în viața creștinului, a oamenilor în general și rolul în educația religioasă-morală. Sfântul Vasile cel Mare spune despre Duhul că este lumina inteligibilă care, sălășluindu-se în inima omului, face ca el să trăiască în virtute, desăvârșindu-se. La rândul său, Sfântul Grigorie Teologul arată rolul Acestei Persoane a Sfintei Treimi în viața creștinului. Cât despre Sfântul Ioan Gură de Aur, acesta vede Duhul ca pe Cel care lucrează în om o adevărată înnoire lăuntrică. Însăși Biserica își are existența condiționată de prezența Duhului Sfânt⁴⁶.

Contribuția Sfântului Vasile cel Mare la apărarea învățaturii Bisericii noastre despre Dumnezeu Cel Unul în ființă și întreit în Persoane este hotărâtoare. Ereticii nu recunoșteau decât unitatea în Dumnezeu, neînțelegând cum s-ar putea împăca unitatea aceasta cu Treimea Persoanelor, ori cu viața interpersonală. De fapt, se spune că ereticii antitrinitari reduceau pe Dumnezeu la o ființă impersonală. Sfântul Părinte a evidențiat cu ajutorul gândirii, învățătura revelată că Dumnezeu este Unul și în același timp întreit în Persoane, unitatea nefiind contrară vieții tripersonale și nici Treimea Persoanelor nefiind contrară unității Lui⁴⁷.

⁴³ Unirea celor două firi este neamestecată și neschimbată (Magistrand Traian Sevici, Probleme de învățatură și viață creștină în Comentariul Sfântului Ioan Gură de Aur la Scrisoarea paulină către Filipeni, în rev. S.T., an XXII, 1960, nr. 7-8, p. 504)

⁴⁴ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Raportul dintre justificare și dragoste în Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur la Epistola către Romani*, în rev. O., an XVIII, 1966, nr. 2, p. 202

⁴⁵ „De este cineva binecredincios și iubitor de Dumnezeu, să se îndulcească de acest praznic bun și luminat...” - Slujba Învierii, Buc. 1976, p. 40-41

⁴⁶ Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, P.G. 32, col. 109; Pr. Dr. Gh. Bîzgan, *Principii...*, Op. cit., p. 300-301

⁴⁷ Pr. Prof. D-tru Stăniloae, *Învățătura despre Sfânta Treime în scrierile Sfântului Vasile "Contra lui Eunomie"*, în volumul *Sfântul Vasile cel Mare, închinare...*, Op. cit., p. 51-52; Idem, *Ființa și*

La rândul său, Sfântul Grigorie Teologul a fost numit «psalmistul Sfintei Treimi», spunând despre Aceasta: «Treimea răspândește pretutindeni strălucirea negrăită una și aceeași a celor Trei»⁴⁸. Sfântul Părinte a căutat să găsească și să exprime însușirile specifice ale ipostaselor treimice: nenăscut, născut, purces, ce caracterizează pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, păstrând deosebirea ipostasurilor «în firea unică și în slava Dumnezeirii». Despre modul provenienței fiecărei Persoane Treimice, Tatăl este Tată, fără de început, fiindcă nu este din altul. Fiul este Fiul, este din Tatăl, dar în raport cu timpul, este și El fără de început, «căci Făcătorul timpului nu este sub timp». Duhul Sfânt cu adevărat este Duhul, care de la Tatăl purcede⁴⁹.

În fine, Sfântul Ioan Gură de Aur, tâlcuind sensul cuvintelor scripturistice: «Este un Singur Dumnezeu, Tatăl din care sunt toate și un singur Domn, Fiul, prin care sunt toate» (I Corinteni 8, 6), arată că, așa cum denumirea «un singur Domn» nu Îl exclude pe Tatăl de la deținerea unei domnii desăvârșite, tot la fel expresia «un singur Dumnezeu» nu Îl îndepărtează pe Fiul de la o adevărată dumnezeire⁵⁰.

În fine, în virtutea principiului eclesiocentric, Sfinții Trei Ierarhi leagă toată educația creștinului de învățătura Bisericii. De aceea, îndeamnă pe creștin să se apropie de Biserică în orice stare sufletească s-ar afla⁵¹.

Între metodele de educație religioasă-morală, amintim mai întâi metoda exemplor. La Sfântul Ioan Gură de Aur, este printre cele mai des întrebuițate. Mântuitorul Însuși dădea ca pildă fapte din natură, când voia să spună că anumite lucruri aveau să se petreacă neapărat. La rândul său, Sfântul Apostol Pavel proceda asemenea. Așa de pildă Hristos, vorbind despre înviere, zice: «Bobul de grâu, căzând în pământ, de nu va muri, rămâne singur. Iar de va muri, multă roadă aduce» (Ioan 12, 24)⁵². Cât despre viețuitoare, ele sunt de asemenea luate ca exemple pentru unele dintre însușirile lor. Așa de pildă, porumbelul este model de nevinovăție. Aproximarea asinului și a bouului de stăpânul lor este exemplu pentru oameni de dragoste față de Dumnezeu, dragoste pe care se cuvine să o arătăm. De aceea, îndeamnă: «Luați seama, fraților, că studiul instinctului animalelor poate servi ca regulă de purtare a noastră. Învățați deci din instinctele acestor animale și a altora care seamănă cu ele adevărate lecții de virtute⁵³». Sunt și exemple negative, care ne îndeamnă să fugim de păcate. Albina este binefăcătoare, pe când șarpele este vătămător.

ipostasurile în Sfânta Treime, după Sfântul Vasile cel Mare, în rev. O., an XXXI, 1979, nr. 1, p. 54-55

⁴⁸ Sfântul Grigorie Teologul, *Poeme despre sine*, I, P.G. 37, col. 984-985

⁴⁹ Idem, *Cuvântarea V teologică*, 9, P.G. 36, col. 144; Idem, *Cuvântarea 39*, 12, P.G. 36, col. 348. Despre neputința minții omenești de a înțelege felul nașterii și purcederii - Idem, *Cuvântarea 20*, P.G. 35, col. 1077

⁵⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre necunoașterea lui Dumnezeu*, P.G. 48, col. 737-738

⁵¹ Pr. Prof. Mihail Bulacu, *Principiile catehezei și personalitatea catehetului*, în rev. S.T., seria a II-a, an I, nr. 7-8, p. 550

⁵² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia la Matei*, LXXVII, P.G. 58, col. 701

Oamenii să facă prin cugetarea lor și prin libertatea alegerii ceea ce animalele fac prin instinct și natură. De aceea, la fiecare specie se cuvine să imităm ceea ce este bun⁵³.

Sfântul Părinte cere să îndemnăm sufletele nobile și recunoscătoare spre faptele cele bune prin exemple adecvate, pe când pe cei păcătoși, prin exemple înfricoșătoare, ca să înțeleagă că faptele lor sunt vrednice de pedeapsă. Celui păcătos trebuie să i se dea ca exemplu un om virtuos, celui desfrânat, unul cuminte, celui zgârcit și răpitor, unul milostiv, celui invidios și pizmăreț, pe altul lipsit de această patimă, celui mândru, pe unul ce trăiește înțelept. Mai mult, recomandă Sfântul Ioan Gură de Aur, «nu trebuie să recurgem numai la istorii vechi, ci să luăm exemple și din viața de azi. Că și astăzi, cu ajutorul lui Dumnezeu, se fac fapte nu mai mici decât cele din trecut». Să gândim așadar neîncetat la cel încununat pentru faptele bune, spre a avea mângâiere în necazurile ce se abat asupra celui ce le săvârșește⁵⁴. Noe este, alături de Iov, unul dintre modelele reprezentative în Vechiul Testament⁵⁵.

Evreii au avut ca pedagog pe Moise, «care le reprezenta adevărurile prin tipuri și îi învăța ca și pe copii, după cum și noi învățăm literele alfabetului». Atât se rușinau evreii de Moise, încât doar de el se fereau, căci îi pedepsea când făceau ceva rău. Pustiul a devenit ca o școală pentru poporul lui Israel. «Și după cum copiii întârziind prea mult în rămânerea lor în școală, se îngreunează și voiesc a pleca, tot așa și ei îi cereau neconținut înapoierea în Egipt». Când Moise a sfârșit primele table ale legii, se asemăna cu dascălul care, «luând din mâna elevilor caietele și văzându-le rău scrise, le aruncă jos, voind a arăta prin aceasta marea lui supărare... Se petrecea același lucru ca și cu copilul, care spune că știe literele alfabetului, însă dacă e întrebat pe sărite și nu la rând, el se încurcă și nu le găsește, pentru care este pedepsit».

Sesizăm deopotrivă întrebuințată metoda învățării prin întrebări, prin dialogul realizat între dascăl și elev, cum spune Sfântul Părinte: «Așa zicem și noi de multe ori copiilor... Ai văzut boala? Amintește-ți că (Moise) a fost cel care a pierdut pe toți cei întâi născuți ai egiptenilor». Să adăugăm și cerința de a pune întrebările pe sărite, ca și caracterul aplicativ pentru creștinii din veacul al IV-lea, ca și pentru noi, cei de azi, al acestor metode pedagogice. Căci, completează Sfântul Ioan Gură de Aur: «De ce oare vi s-au spus acestea? Pentru că și noi nu ne deosebim cu nimic de copii». Moise era în același timp dascăl și pedagog, plin de multă înțelepciune. El lupta cu patimile oamenilor răi, ca și cu ale unor copii fără de judecată⁵⁶.

⁵³ Idem, *Omilii la statui*, XII, P.G. 49, col. 130

⁵⁴ Idem, *Comentariu la Epistola către Filipeni*, IX, P.G. 62, col. 241; Idem, *Despre mărginita putere a diavolului*, P.G. 49, col. 267, 270 și urm.

⁵⁵ Idem, *Omilii la Facere*, XXVI, P.G. 53, col. 237

⁵⁶ Idem, *Comentariu la Epistola către Coloseni*, IV, P.G. 62, col. 329; *Ibidem*, IV, P.G. 62, col. 329-331

Creștinii au și în Sfinții Apostoli exemple de urmat, căci ei au păstrat intactă «icoana primitivă, adică creștinismul în toată puritatea lui», trăind o viață curată și servindu-ne drept lege vie, arătând prin fapte ceea ce spun Scripturile. «Aceasta este învățătura admirabilă, aceasta numai ar putea să atragă pe discipol. Dacă însă dascălul se mărginește numai la a vorbi și a filosofa, iar faptele ar face cu totul din contră, apoi atunci nu este încă dascăl adevărat»⁵⁷.

Desigur, modelul nostru, dascălul nostru desăvârșit este Hristos. Lecțiile Lui să le ascultăm și după Dânsul să ne îndreptăm viața. Dar se găesc în Sfânta Scriptură și multe alte pilde de viață virtuoasă. De aceea, Sfântul Ioan Gură de Aur îndeamnă: «Ia pe care vei voi... Unul a strălucit prin sărăcie, un altul prin bogăție. Ia deci ca exemplu una din aceste vieți, pe care o vei crede mai ușoară și mai la îndemână». Unul a strălucit prin căsătorie, ca Avraam, iar altul prin feciorie, ca Ilie și «ambele căi duc la cer»⁵⁸.

Metoda solicitării minimumului, care vizează maximumul. Sfântul Ioan Gură de Aur folosește această metodă pedagogică, spunându-le ascultătorilor săi, de pildă, că nu le cere să învieze morți, nici să vindece pe leproși, nu îi pune la probe mari, ci le cere să arate dragoste, cu manifestarea ei, milostenia. Într-o altă situație, le zice: «Nu poți trăi în feciorie? Însoară-te și fii cast căsătorit! Nu poți trăi fără bogăție? Dă săracilor din averile tale!... Împarte cu Hristos averile tale!... Nu vrei să-I dai Lui toate averile tale? Dă-I jumătate, dă-I a treia parte!... Tot ce-I dai Lui, ție îți dai»⁵⁹.

Teama. Faptul că Sfântul Ioan Gură de Aur vorbește adesea mai mult despre pedeapsa ce îi așteaptă pe cei care nu împlinesc poruncile Domnului, are drept scop tocmai îndreptarea lor, are ca scop determinarea lor să lucreze pentru a dobândi împărăția cerurilor. «Și Hristos, de aceea a amenințat cu gheena, pentru ca nimeni să nu cadă în ea, ci cu toții să câștigăm împărăția cerurilor». Căci groaza de pedeapsa gheenei îndeamnă sufletul să lucreze pe cele demne de împărăția cerurilor, iar greutatea cuvintelor face «mai sprintene sufletele». Mai de folos ne este ca să ne ardă sufletele o vreme, decât să ardem în focul veșnic⁶⁰.

⁵⁷ Idem, *Comentariu la Epistola către Filipeni*, XIII, P.G. 62, col. 273

⁵⁸ *Ibidem*, XIII, P.G. 62, col. 273-275. Despre pilda bărbaților îmbunătățiți, la: Idem, *Cuvântul V în legătură cu parabola Despre Lazăr și bogatul nemilostiv și despre Iov și Avraam*, P.G. 48, col. 1026. «Domnul îl laudă pe sutaș, îl dă ca pildă poporului, îl cinstește» (Idem, *Omilia la Matei*, XXVI, P.G. 57, col. 335). «Nu v-am dat ca pildă păcatele lui David ca să vă îndemn la păcat, ci ca să vă fac și mai mare frica de păcat» (*Ibidem*, XXVI, P.G. 57, col. 344). Adevărate exemple de caractere creștine realizate sunt și nenumărații martiri, mucenici și sfinți anonimi ai Bisericii creștine din primele veacuri (Pr. D-tru Călugăr, *Characterul...*, *Op. cit.*, p. 21).

⁵⁹ Idem, *Omilia la Romani*, VIII, P.G. 60, col. 464; Idem, *Omilia la Matei*, XLV, P.G. 58, col. 474; *Ibidem*, XLIII, P.G. 57, col. 464

⁶⁰ Idem, *Comentariu la Epistola către Filipeni*, VII, P.G. 62, col. 227-228; Idem, *Omilia la statui*, XVI, P.G. 49, col. 168

Mustrarea. Sfântul Vasile cel Mare dă ca exemplu pe Sfântul Apostol Pavel, care a folosit mustrarea, iar nu ocară. El spune: «N-am cunoscut că ocară a fost vreodată de folos celor ce au păcătuit... După cum se pare, mustrarea are ca scop îndreptarea păcătosului, pe când ocară este spre rușinarea celui ce a păcătuit»⁶¹.

Sfântul Ioan Gură de Aur știe că auzirea continuă a observațiilor făcute pe seama faptelor rele, poate mișca și pe cel mai nerușinat și impertinent suflet. Căci chiar și cei «dezbrăcați de rușine» au un dram de sfială, fiind sădit în sufletul lor sentimentul rușinii pentru faptele rele. De aici ideea că certarea este folositoare, scoțând din suflet trândăvia, pofta cea vicleană, sau dragostea de cele pământești, atrăgând harul Duhului. Cei drepti au strălucit cu toții prin «necazuri și supărări»⁶². Când dascălul mustră, el grăiește nu ca un stăpân, ci ca un părinte ce se îngrijește de fiii săi. De aceea, «să răbdăm deci mustrările ce ni se fac și să ne silim de a nu păcătui, iar dacă păcătuim, să suferim dojana»⁶³. Sfântul Părinte îmbină mustrarea cu dragostea, cu blândețea⁶⁴, sau cu lauda. Vorbind despre aceasta din urmă, zice: «Dacă te-ai uita bine la mustrările lui Ioan, vei vedea că strecoară odată cu mustrarea și lauda»⁶⁵.

Metoda îndemnului. Numeroase, aproape nelipsite din cuvântările hrisotomice, îndemnurile sunt o componentă esențială a activității învățătoarești a Sfântului Ioan Gură de Aur⁶⁶.

Răbdarea. Sfântul Ioan Gură de Aur îndeamnă pe creștinii dreptmăritori să se îngrijească de rana de pe trupul Bisericii, pe care o reprezintă ereticii, în cazul lui anomeii, spre a-i curăți de «inflamarea orgoliului lor». Răbdarea, îmbinată cu blândețea, sunt singurele mijloace pentru a-i apropia de credința cea adevărată. De aceea, sfătuiește pe ortodocși: «Frate iubit, chiar dacă te-ar jigni..., tu nu înceta să le porți de grijă... Dimpotrivă, este motivul pentru care trebuie în și mai mare măsură să-i compătumești și să le deplângi soarta»⁶⁷.

⁶¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, III, P.G. 29, col. 257. Despre roadele mustrării - Idem, *Omilia XXI*, P.G. 31, col. 540

⁶² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Epistola către Filipeni*, V, P.G. 62, col. 210; Idem, *Comentariu la Epistola către Evrei*, XXIX, P.G. 63, col. 205; Idem, *Comentariu la Epistola I către Tesaloniceni*, V, P.G. 62, col. 427; Idem, *Omilii la Facere*, VI, P.G. 53, col. 57

⁶³ Idem, *Comentariu la Epistola către Evrei*, IV, P.G. 63, col. 45, 45; Idem, *Omilii la Matei*, LVI, P.G. 58, col. 556; Idem, *Cuvântul al VII-lea la Parabola Despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr*, P.G. 48, col. 1044-1045

⁶⁴ Idem, *Cuvântul VII la Parabola despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr*, P.G. 48, col. 1046; Idem, *Omilii la Matei*, XLIII, P.G. 57, col. 463. Aceeași îmbinare a asprimei cu blândețea și în textul: Idem, *Omilii la Facere*, VII, P.G. 53, col. 61, 62.

⁶⁵ Idem, *Omilii la Matei*, XI, P.G. 57, col. 193

⁶⁶ Idem, *Omilii la Facere*, XXII, P.G. 53, col. 196. Alături de îndemnuri, avem sfaturile, ca în exemplul: «Pe bărbați îi sfătuim acestea: duceți-vă la școală și învățați filosofia duhovnicească» (Idem, *Comentariu la Epistola către Coloseni*, VII, P.G. 62, col. 350).

⁶⁷ Idem, *Despre necunoașterea lui Dumnezeu*, P.G. 48, col. 718

Insistența. Sfântul Părinte arată insistență mai ales în lupta contra patimii beției, înfierând viața bețivilor și a stricaților, muștrând pe cei care își petrec toată viața în chefuri. Strădania sa are obiective clare: «Nu ca să-i rușinăm, ci ca să-i scăpăm de rușine și de ocară! Nu ca să-i ocărâm, ci ca să-i îndreptăm! Nu ca să-i facem de râs înaintea oamenilor, ci ca să-i... smulgem din mâinile diavolului!»⁶⁸. Fiindcă el aseamănă pe cel rob de beție cu cel rob de diavol. Insistența, stăruința neîncetată este soluția pe care o găsește cea mai potrivită în lucrarea de îndreptare, chiar dacă oamenii vor continua să bea și să se îmbete și după îndemnul său. Rolul păstorului de suflete este această sfătuire continuă. O frumoasă comparație exprimă menirea lui: «Izvoarele curg, chiar dacă nimeni nu bea din apa lor. Fântânile izvorăsc, chiar dacă nimeni nu scoate apă din ele. Râurile aleargă în vale, chiar dacă nimeni nu se adapă din ele. Tot așa și predicatorul, trebuie să-și facă datoria lui, chiar dacă nimeni nu-l ascultă»⁶⁸.

Sfântul Părinte trăiește ca să-și împlinească menirea, chiar dacă nu va fi mereu ascultat în sfaturile sale. Unii dintre ascultători râdeau de strădaniile sale de a-i face pe oameni să renunțe la patima beției, spunându-i cu ironie: «Da, tare i-ai convins! Vezi, nimeni n-a intrat în crâșmă! Nimeni n-a băut! Toți s-au cumințit!». Sfântul Ioan Gură de Aur este însă plin de realism și cunoaște îndărătnicia sufletului omenesc, când trebuie să renunțe la patimi. Știe că nici nu ar fi fost cu putință să îi convingă într-o singură zi. Poate a convins doar pe zece, pe cinci, ori fie și numai pe unul singur. Plin de optimism, spune: «Să ne închipuim că n-am convins pe nimeni, cu toate că-i cu neputință să ajungă neroditor un cuvânt semănat în atâtea urechi... Dar nici așa nu îmi este fără câștig cuvântul. Da, au intrat în crâșmă, dar n-au mai intrat cu aceeași nerușinare». Există din aceste strădanii și alte foloase. Cei «sănătoși» sunt întăriți și vor ști să se ferească mai ușor de această patimă a beției⁶⁹. De pe urma strădaniilor sale, chiar dacă nu i-a fost ascultat cuvântul, dascălul va primi de la Dumnezeu «plata neștirbită», dacă și-a făcut datoria întreagă. La aceeași insistență și strădanie sunt chemați toți creștinii, fiind deopotrivă și ei dascăli ai semenilor.

Educația gradată. Ca metodă generală, învățământul gradat este întâlnit în cele mai multe dintre lucrările Sfinților Trei Ierarhi, cu deosebire la Sfântul Ioan Gură de Aur. Numim această metodă ca generală, pentru că modalitatea diferită în care ea este întrebuințată acoperă o paletă largă de preocupări ale educației religios-morale, după cum urmează.

Așa de pildă, întâlnim *expunerea gradată*. Tâlcuind Sfânta Evanghelie după Matei, Sfântul Ioan Gură de Aur observă cât de minunat expune acela faptele. El nu-și începe dintr-o dată Evanghelia cu Nașterea lui Hristos, ci face genealogia Lui și prin amintirea acelor generații anterioare, îndeamnă pe cititorul atent să cerceteze timpul scurs de la Avraam, înțelegând că Hristos este Cel profețit⁷⁰.

⁶⁸ Idem, *Cuvânt la Duminica a XXII-a după Rusalii*, P.G. 47, col. 963-982

⁶⁹ *Ibidem*, col. 961-962

⁷⁰ Idem, *Omiliile la Matei*, IV, P.G. 57, col. 42

Neîntrecutul dascăl vorbește *potrivit cu fiecare categorie de vârstă*, căci toți ascultătorii lui sunt astfel vizați, regăsindu-se în sfaturile lui, aflând soluții pentru problemele care îi frământă. Se recomandă sânguință din partea dascălului și a fiecărui creștin, spre a putea prefăce în virtuți patimile care stăpânesc fiecare vârstă a omului⁷¹.

Învățământul gradat vizează și datoria dascălului creștin de a urmări să nu prezinte informațiile *dintr-o dată și într-un volum prea mare*⁷². Gradarea expunerii ține cont de nivelul de *complexitate* a informației. Sfântul Ioan Gură de Aur dă ca exemplu pe dascăl, care ia pe copil de la mama lui și îl învață mai întâi lucrurile cele mai simple, scrisul și cititul. Urmează apoi asimilarea învățăturilor mai înalte. Și Moise este un exemplu⁷³.

Învățătura este *expusă* de către Sfântul Ioan Gură de Aur în mod *gradat*⁷⁴. *Lupta sa cu patimile* este și ea *gradată*. El îndeamnă: «În luna aceasta de pildă să stăpânim bârfirea, batjocora, mânia nedreaptă, și să ne punem nouă înșine lege, zicând: Astăzi vom face cutare faptă bună. În luna cealaltă să ne învățăm a nu fi răzbunători, iar în altă lună, altă virtute... , reținând în minte pe cele învățate și învățând pe altele din nou». Aceste strădanii nu cer cheltuială și nici osteneală, ci sânguință și bunăvoință⁷⁵. Este dat un exemplu de *metodă pedagogică pentru îndreptarea iubitorilor de arginți*⁷⁶. Metoda educației gradate, întocmai ca într-un alfabet al virtuții, pentru *scăparea de patimi* se regăsește în cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur⁷⁷.

Metoda adaptării volumului de informație prezentată la capacitatea ascultătorilor de a recepta. Folosind această metodă, Sfântul Ioan Gură de Aur este preocupat mai ales de eficiența lucrării sale. El spune: «Să știți că nu caut cu orice preț să vă grăiesc mult, ci vreau să vă grăiesc atât cât puteți ține minte, ca să plecați cu un folos acasă. Ce folos am avea dacă eu aș vorbi mai mult decât trebuie, iar voi n-ați culege nicio roadă din spusele mele». Dascălul

⁷¹ *Ibidem*, LXXXI, P.G. 58, 737-738

⁷² *Idem*, *Despre necunoașterea lui Dumnezeu*, P.G. 48, col. 735

⁷³ Despre el spune: «După cum învățătorii, care iau de la părinți pe copiii mici ca să-i învețe carte, le predau cele dintâi elemente de învățătură, iar profesorii, care urmează acestora, după ce iau copiii, le predau învățăturile cele mai desăvârșite, tot așa a făcut și fericitul Moise, dascălul neamurilor... Moise, luând pe oameni de la început, i-a învățat pe ascultătorii săi primele elemente. Iar cei care i-au luat de la Moise, le-au predat învățături mai desăvârșite» - *Idem*, *Cuvântul I la Facere*, P.G. 54, col. 583; *Idem*, *Omilii la Facere*, II, P.G. 53, col. 29. Aceeași metodă se regăsește și în prezentarea informațiilor (*Idem*, *Omilii la Matei*, II, P.G. 57, col. 25).

⁷⁴ *Idem*, *Cuvântul III la Parabola despre bogatul nemilos și săracul Lazăr*, P.G. 48, col. 991

⁷⁵ *Idem*, *Comentariu la Epistola către Evrei*, XXIV, P.G. 63, col. 171, 172

⁷⁶ *Idem*, *Omilii la Epistola I către Corinteni*, XI, P.G. 61, col. 94-96

⁷⁷ «Așa să facem și noi și să împărțim virtutea. Să învățăm mai întâi să nu înjurăm, să nu jurăm strâmb, să nu blestemăm. Apoi să trecem la altă literă: să nu clevetim..., să nu fim trândavi. De la acestea iarăși să trecem la cele duhovnicești... Să învățăm să ne arătăm superiori slavei lumii. Să fim buni la inimă, să fim cu inima zdrobită. Acestor litere de virtuți să adăugăm mereu altele. Să le înscriem pe toate în sufletele noastre» - *Idem*, *Omilii la Matei*, XI, P.G. 57, col. 201, 202

trebuie să procedeze întocmai ca și medicul. Acesta nu procedează la fel cu bolnavii care vin la începutul bolii și cu cei care vin la dânsul atunci când sănătatea le este zdruncinată de tot. Nici dascălul nu procedează cu copiii care vin de la început, ca și cu cei care sunt mai vechi și au nevoie de aprofundarea cunoștințelor deja căpătate⁷⁸.

Unii dintre ascultători, făcând parte dintre cei mai vârstnici, încercau să își justifice slăbirea zelului prin faptul că în tinerețe fuseseră, la rândul lor, plini de râvnă, postiseră și își îndepliniseră celelalte îndatoriri creștinești. Sfântul Părinte le atrage însă atenția că tocmai la vârstă mai înaintată se cuvine ca oamenii să stăruie mai mult în evlavie. Păcatele bătrâneții să nu îi lipsească pe oameni de iertarea păcatelor din tinerețe. Față de unele vicii ale bătrânilor, Sfântul Ioan Gură de Aur este plin de asprime, zicând: «Cum să nu fie absurde și lipsite de iertare cele ce se aud și se văd deseori: bătrân șezând în cârciumă, bătrân care aleargă la hipodrom, bătrân care se duce la teatre... Cu adevărat că este rușinos și de râs, că pe dinafară este împodobit cu părul alb, iar înlăuntru are cugetare de copil». Cinstea pe care creștinii o aduc părului alb nu se datorează culorii lui, ci pentru că el trebuie să fie însoțit de o viață virtuoaasă. Cuvântul Sfântului Părinte nu este așadar împotriva bătrâneții, ci împotriva sufletului care necinstește bătrânețea. Este posibil ca, prin sufletul său, bătrânul să fie totuși tânăr⁷⁹.

Metoda alegerii momentului potrivit. Dascălul, spune Marele Ierarh, trebuie să aleagă cel mai potrivit moment spre a le vorbi ucenicilor săi, acest moment fiind mai ales atunci când ei sunt lipsiți de griji, îndreptându-și astfel urechea spre el. Căci și omul, când dorește să solicite ceva, amână cererea, până când superiorul său este mai bine dispus. «Momentul binevenit e pentru el un mare sort de izbândă»⁸⁰.

Combinarea metodelor pedagogice. Sfântul Ioan Gură de Aur combină muștrarea, făcută cu scopul de a-i îndrepta pe oameni, lipsită de răutate, cu îngăduința, cu înțelegerea, «pentru ca să le mai treacă durerea și să nu respingă vindecarea, primind lovitură după lovitură». El ne îndeamnă «să nu alergăm să cunoaștem totul, ci să îndurăm că nu știm unele lucruri, decât să le știm greșit, pentru ca nu cumva atunci când vom găsi dascăl, să-i facem îndoită oboseală»⁸¹.

Se cuvin amintite și câteva aspecte practice ale educației religioasă-morale la Sfinții Trei Ierarhi. Unul dintre ele ține de *ținuta exterioară a creștinului*. Sfântul Ioan Gură de Aur muștră cu asprime modul cum cei bogați își risipeau

⁷⁸ Idem, *Omilii la Facere*, XXVIII, P.G. 53, col. 252; Idem, *Omilii la Romani*, I, P.G. 60, col. 394

⁷⁹ Idem, *Comentariu la Epistola către Evrei*, VII, P.G. 63, col. 64-66

⁸⁰ Idem, *Omilii la statui*, XI, P.G. 49, col. 120

⁸¹ Idem, *Omilii morale hagiografice, Omilie la «Părintele Meu, de este cu puțință...»*, trad. de Pr. Prof. Petru Sidoreac, în rev. *Teologie și Viață*, an VII (LXXIII), 1997, nr. 1-6, p. 163; Idem, *Omilii la Matei*, LXXV, P.G. 58, col. 692

averea, îmbrăcându-se în mătăsurii, dar mai ales lăudându-se cu acestea. Ei purtau haine țesute cu fir de aur, ori cu flori, în timp ce «pe Hristos nici să nu-L vadă că umblă gol, că n-are nici pâinea de toate zilele». Omul uită că Dumnezeu ne-a învățat să fugim de viața trăită în trândăvie și desfătări, ori în petreceri, «ci să îmbrățișăm mai bine viața aspră». Hainele ar trebui să fie alese după principiul utilității lor, al trebuințelor noastre. Aurul de pe ele este potrivit mai degrabă pentru scenă, pentru actorii care vor să atragă privirile spre ei. Hainele cele mai luxoase, împodobite cu aur, erau păstrate în casele creștinilor, ca lucrurile cele mai de preț, cu grijă, tremurând parcă pentru ele, transmițându-le urmașilor. Dar «pe cât sufletul este mai bun decât trupul, pe atât și îngrijirea noastră de suflet este superioară hainelor»⁸².

Sfântul Părinte se opune cu tărie și purtării podoabelor. Primul motiv este acela că prin risipa ce se face cu confecționarea lor, ar putea fi ajutați mulți semenii ai noștri aflați în necazuri. Alta este podoaba pe care Sfântul Apostol Pavel o recomandă femeilor: faptele bune strălucitoare, frumusețea sufletului. Râvna pentru împodobirea trupului arată tocmai urâtenia sufletului. Cel care se îngrijește de suflet, nu se mai îngrijește de podoabe.

Femeile care umblă după podoabe, arată multă nepăsare față de sufletul lor. Acele podoabe pe care le poartă, le aduc multe rele, le vatămă sufletul, le umplu de mândrie, de disprețul semenilor, de îngâmfarea minții, de multe plăceri rușinoase, de răutatea slugilor și de atacul hoților, cu neconținute supărări. Sfântul Ioan Gură de Aur le îndeamnă pe femei să pună în locul podoabelor de aur, podoaba milosteniei⁸³.

Sfântul Părinte recomandă femeilor podoabele care le fac cu adevărat plăcute soților lor: gingășia, blândețea, onestitatea, blândețea, cinstea, neîngâmfarea, simplitatea. Negăsind aceste adevărate podoabe la soția sa, ci pe cele de aur, chiar dacă soțul nu va zice nimic, în suflet o va condamna pe aceasta⁸⁴.

Sfântul Vasile cel Mare ne îndeamnă să cunoaștem și să împlinim voia și poruncile lui Dumnezeu, purtând de grijă față de sufletele noastre, întristându-ne pentru deșertăciunea vieții, luptând pentru fapte bune, preamărind pe Dumnezeu. Creștinul se cuvine să alunge lenevia și lăncezeala cea pierzătoare⁸⁵. Dacă nu ar fi necesară împlinirea tuturor poruncilor pentru mântuirea noastră, ele nu ar fi fost date. La întrebarea despre ordinea și înlănțuirea poruncilor Domnului, Sfântul Părinte răspunde că cea dintâi poruncă este aceea de a iubi pe Dumnezeu din toată inima și din tot sufletul, iar a doua, asemenea, să iubim

⁸² Idem, *Omiliile la Facere*, XXXVII, P.G. 53, col. 349; *Ibidem*, XVIII, P.G. 53, col. 150; Idem, *Comentariu la Epistola către Evrei*, XXVIII, P.G. 63, col. 198-199; *Ibidem*, XX, P.G. 63, col. 145-146

⁸³ *Ibidem*, XLI, P.G. 53, col. 382; Idem, *Omiliile la Matei*, LXXXIX, P.G. 58, col. 785-787

⁸⁴ Idem, *Comentariu la Epistola către Coloseni*, X, P.G. 62, col. 372; Idem, *Comentariu la Epistola către Evrei*, XXVIII, P.G. 63, col. 200-201

⁸⁵ Prof. Iorgu D. Ivan, *Câteva îndrumări ale Sfântului Vasile cel Mare pentru cei care doresc să cunoască și să împlinească voia lui Dumnezeu*, în rev. B.O.R., an CII, 1984, nr. 3-4, p. 165, 169

pe aproapele ca pe noi înșine. «Păzirea poruncilor lui Hristos, întru răbdarea suferințelor pentru El, până la moarte, este arătarea iubirii credinciosului față de Dumnezeu»⁸⁶.

Și Sfântul Grigorie Teologul vorbește despre nevoia respectării poruncilor, tâlcuind Decalogul lui Moise⁸⁷.

Sfântul Ioan Gură de Aur arată că poruncile lui Hristos, date nouă creștinilor, nu au în ele nimic obositor, pe când faptele oprite, sunt cele care cer mai multă osteneală. Mulți sunt cei care împlinesc poruncile acestea, care «duc viață apostolică». De aceea, să nu credem că dacă noi nu suntem așa, înseamnă că nu sunt și alții⁸⁸.

Poruncile lui Hristos nu doar că nu sunt greu de îndeplinit, ci sunt chiar foarte folositoare și ușoare. Împlinindu-le, creștinul devine un exemplu pentru semenii săi. «Când hrăpărețul socotește mare lucru să ia lucrurile tale, dar tu îi arăți că îți este ușor să-i dai și ce nu-ți cere, când îi pui față în față sărăcia lui cu dărnicia ta, înțelepciunea ta cu lăcomia lui, gândește-te ce mare dascăl îi ești». În acest fel, Dumnezeu voiește ca noi să nu ne fim doar nouă de folos, ci tuturor semenilor. Nu este suficientă auzirea poruncilor, ci împlinirea lor cu fapta. Să nu trândăvim de aceea, la împlinirea acelor porunci, ci să ne gândim la toate binefacerile primite și la măreția celor făgăduite, fiind cu mintea trează și «să nu ne depărtăm de drumul dăruit neamului omenesc pentru mântuirea sufletelor noastre»⁸⁹.

Sfinții Trei Ierarhi, și mai ales Sfântul Ioan Gură de Aur, s-au evidențiat prin slujirea omului, prin *umanismul* lor. Ei au considerat că nimic nu este mai curat și mai măreț decât să ne închinăm viața slujirii semenilor, a iluminării și înălțării lor, socotind mântuirea lor ca fiind strâns legată de mântuirea celorlalți. Sfântul Ioan Gură de Aur consideră ajutorarea semenilor ca pe o datorie. El arată ascultătorilor cât de departe sunt ei de o astfel de purtare vrednică, zicând: «Noi, de multe ori, când vedem pe frații noștri căzuți, chiar în prăpastia necredinței. . . ., nici cuvânt nu vrem măcar să scoatem, nici să-i sfătuim. . . , spre a-i smulge din păcat și a-i duce la virtute. Ce cuvânt de apărare mai putem avea?». Este muștrat cu asprime egoismul. Suntem toți părtași aceleiași mese duhovnicești și nicio primejdie nu ar fi prea mare pentru mântuirea semenului nostru⁹⁰.

⁸⁶ Sfântul Vasile cel Mare, *Învățăturile morale (II)*, trad. de Pr. Prof. N. Petrescu, în rev. M.O., an XXVIII, 1976, nr. 11-12, p. 1020

⁸⁷ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice, Decalogul lui Moise*, P.G. 37, col. 476-477

⁸⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre căință*, I, P.G. 47, col. 393-410; Idem, *Omilii la Matei*, XXI, P.G. 57, col. 299

⁸⁹ Idem, *Omilii la Matei*, XVIII, P.G. 57, col. 267; Idem, *Omilii la Facere*, XLVII, P.G. 54, col. 434; *Ibidem*, XXVII, P.G. 53, col. 247

⁹⁰ Idem, *Omilii la Facere*, XLIII, P.G. 54, col. 400-401

Concluzii

Învățătura Sfinților Trei Ierarhi despre educația religioasă-morală este normativă pentru biserica noastră.

Principiile educației religioasă-morale la Sfinții Trei Ierarhi își au izvorul în predica Mântuitorului și a Sfinților Săi Apostoli. Iată cele mai importante principii ale educației religioasă-morale, generale și specific creștine.

Principii generale: principiul psihologic; principiul intuiției; principiul naturaleții; principiul activismului; principiul practicității; principiul interesului și alte principii: al învățământului educativ, al însușirii conștiente și temeinice a cunoștințelor, al învățământului sistematic.

Principii specific creștine: principiul hristocentric, cel pnevmatologic și cel eclesiocentric.

Între metodele de educație religioasă-morală, amintim: metoda exemplor; metoda solicitării minimumului, care vizează maximumul; teama; muștrarea; îndemnul; răbdarea; insistența; educația gradată; metoda adaptării volumului de informație prezentată la capacitatea ascultătorilor de a recepta; metoda alegerii momentului potrivit; combinarea metodelor pedagogice.

Se cuvin amintite și câteva aspecte practice ale educației religioasă-morale la Sfinții Trei Ierarhi. Unul dintre ele ține de ținuta exterioară a creștinului, iar un altul de împlinirea poruncilor lui Dumnezeu.